

SANTUARI DE SANTA EULÀLIA DE VILAPICINA. MEMÒRIA DE LES PEDRES

El jurat de la segona edició del Premi Juvenil Martí Pous va valorar de forma molt positiva aquest treball ja que es tracta d'una recerca que gira al voltant d'una font patrimonial molt destacada en la història de Sant Andreu i de Santa Eulàlia de Vilapicina. La recerca intenta remarcar la necessitat de preservar aquest monument i els signes d'identitat col·lectius que representa.

El nom de Vilapicina és d'origen romà, tot i això, se n'han debatut dues procedències. D'una banda, es diu que té un origen religiós; segons aquesta tesi, l'origen del nom provindria d'una vil·la del segle III en la qual vivia una família convertida al cristianisme que en construir-se la casa (*villa*) la batejaren amb el nom de *villa picina*. Si fem cas de la segona tesi, l'origen del nom de Vilapicina l'hauríem d'anar a trobar en una descripció més toponímica i que, probablement, s'ajusta més a la realitat.

El nom de *Vila* o *Villa* significa 'casa de camp' o 'masia', més tard es va començar a usar també per fer referència a un lloc o un poble. La segona part del nom, *picina*, és un derivat de *pix*, *pic-is*, que vol dir 'pega'. D'aquesta paraula en deriva *pic-aria* i d'aquesta forma en prové *Peguera*. El lloc on s'elaborava el producte en qüestió prenia el nom de *Pixina*, *piçina* o *pectina*.

La *Peguera* era el nom que es donava als boscos de pins dels quals s'extreia la pega. Així doncs, podem concloure que *Vil·la picina* significa el lloc on es fa la pega.

Santa Eulàlia de Vilapicina

Segons s'explica en la *Memòria del Santuari de Vilapicina* (1975), Eulàlia era una jove barcelonina que va viure en el segle III a la vila de Sarrià, propera a la ciutat de Barcelona. El nom d'aquesta noia ja és molt significatiu; *Eulàlia* significa 'bona paraula, ben parlada'. I, de fet, Eulàlia va tenir l'ocasió de demostrar tot el que els seus pares li havien ensenyat, quan Dacià, un jutge romà de Barcelona, va emetre l'ordre de prohibir el cristianisme, i va perseguir tots aquells que no estaven disposats a renegar de la seva fe. Eulàlia va comparèixer davant el tribunal per convèncer el jutge que s'estava equi-

vocant. El jutge Dacià, no només no es va deixar convèncer per aquelles paraules sinó que va condemnar-la a la pena capital. El cadàver d'Eulàlia va estar penjat d'una creu instal·lada en una plaça de l'antiga Barcelona fins que uns ciutadans cristians el van despenjar i el van enterrar en un lloc proper a la ciutat.

Segons les creences un cop ajusticiada la que esdevindria santa Eulàlia, una família amiga de la màrtir va decidir fer-se càrrec de les seves despulles, li van donar sepultura sepultura i van amagar el seu cos a la finca de «Villa Picina» perquè els soldats no el trobessin. Depèn de les fonts que es consultin, però, les informacions poden variar una mica i es poden tobar versions diferents que alteren el lloc on va viure la màrtir, on va morir o com ho va fer. El lloc on va néixer santa Eulàlia és un punt de la història eclesiàstica que encara no està gaire ben aclarit. Sembla, però, que hi ha punts de connexió entre la història i el martiri de santa Eulàlia de Barcelona i santa Eulàlia de Mèrida.

Un edifici del segle X

L'existència en el terme de Vilapicina d'un edifici consagrat a la memòria de santa Eulàlia, a les acaballes del segle X, sembla possible segons els testimonis de l'època medieval recollits en un document titulat *Libris Antiquitatum sedis*, que data del 13 d'octubre de l'any 940, i en què s'explica la donació d'una mujada de vinya, situada en els termes de Vilapicina, als voltants de Barcelona.

Segons les actes de la parròquia de Sant Andreu de Palomar, sembla que el 1413 la capella de Santa Eulàlia es considerava una església sufragània de la parròquia de Sant Andreu, i sembla també que es tractava d'una església filial d'un edifici d'una notable antiguitat.

S'ha pogut constatar que durant l'any 1562 l'església fou reparada parcialment i tributada per dos sous durant les festivitats. Es va tornar a restaurar l'any 1637, data que es confirma per la inscripció de la llinda: *sassellum hoc Instaurabit Jacobus Agramunt Seriba major civitatis Barcinone, anno 1637*, en honor a qui hi contribuí.

Aquesta llinda, que actualment es conserva fragmentada, es troba, en part, com a muntant del portal d'accés de l'edifici que podem veure avui. La resta de la llinda es va utilitzar com a material del parament de la façana principal d'aquesta última edificació. Es torna a qualificar l'església de *sufragània* una altra vegada l'any 1735.

L'edificació definitiva la va dur a terme el 1782 mossèn Pau Ignasi Verdaguer i Ros amb l'ajut, sobretot econòmic, de la majoria de veïns de Vilapicina, entre els quals destaquen els Bastè, Solà, Manyà, Guardiola, Nadal, etc. D'aquesta època data també el pont que comunica directament el casalot de Can Basté (família que va contribuir en les obres de l'església) amb una tribuna que hi ha a l'església. El 1885 es comença a edificar una nova església perquè la capella de Santa Eulàlia ja no tenia prou capacitat per encabir tots els feligresos.

Durant els fets de la Setmana Tràgica del 1909, l'església va patir alguns desperfectes. El 1936, l'església i la rectoria foren saquejades, i els altars i les imatges foren cremats a la placeta del davant de la capella, el 25 de juliol. Durant la Guerra Civil Espanyola el temple es va convertir en magatzem de carbó i queviures. El 1939 es va tornar a dedicar al culte de la fe cristiana.

Arquitectura inicial de l'edifici

La primitiva capella preromànica consagrada a santa Eulàlia de Vilapicina ja existia en la segona meitat del segle X, dins del terme de la parròquia de Sant Andreu de Palomar. A part de la seva ubicació, se'n sap ben poca cosa més a propòsit de les característiques i les dimensions de l'edifici primitiu, a excepció dels paraments que conformaven la capella del santíssim, inserida en el conjunt de l'edifici del segle XVIII, que encara avui existeix.

L'edifici primitiu estava format per una nau rectangular d'uns 10,8 metres de llargada i uns 6,9 metres d'amplada, que acabava amb un santuari o capçalera afegida, més estreta però de forma rectangular, de 4,5 metres de llargada i 4,9 metres d'amplada. Totes aquestes mides són exteriors. El portal d'accés devia tenir, segurament, una orientació similar que el de l'església actual, és a dir que es trobava de cara a ponent, a causa de la topografia dels voltants, que no permetia cap altra solució. L'orientació de l'eix longitudinal de la construcció primitiva era en el sentit sud-est/nord-oest. D'aquesta construcció se'n conserva, gairebé sencera, la capçalera, que actualment s'usa com a altar del Santíssim.

Dels altres paraments perimetrals només queden indicis dels fonaments de l'església del segle XVIII, i, no obstant això, es pot intuir quin era el perímetre real de l'edificació primitiva dels segles X-XI. Tanmateix, els paraments que formen el que en el seu moment era la capçalera conserven gairebé intacta la seva alçada original, que devia ser d'uns 6 metres per la banda exterior. Els carreus que componen el perfil angular de les cantonades es conserven en el seu estat original, la qual cosa constata que són carreus aprofitats d'una construcció molt anterior, provinents possiblement d'una suposada vil·la romana. Aquests carreus són de dimensions molt desiguals. Els murs eren fets amb pedres trencades de diverses mides que, arrencades, formaven filades irregulars. Aquestes pedres estaven unides amb un morter de calç bastant pobre, format amb àrids (sorra) amb un important contingut de gra de naturalesa pissarrosa.

Sembla que la coberta original de l'església del segle X era feta a base d'encavallades i amb un embigat de fusta que en un moment donat se substituï per una volta de canó, cosa que obligà a reforçar els paraments laterals de l'edifici. Una característica especial de la testera és una mena de pedrís o banqueteta que hi ha entre els pilars de suport de l'arc. Aquesta banqueteta té una alçada d'uns 43 cm i una profunditat de 40 cm. Però el més important és que la cara superior d'aquesta banqueteta correspon a la superfície d'un paviment d'*opus signinum*.

Conclusions sobre l'estil de l'edifici

L'edifici del santuari de Santa Eulàlia de Vilapicina s'estructura sobre una planta amb restes romàniques, de la qual encara se'n conserva alguna part. Al llarg del temps, l'església ha canviat d'orientació i ha sofert diversos canvis, reparacions i reedificacions.

La construcció actual data del 1782 i es tracta d'una planta rectangular, amb una sola nau, amb volta de canó sobre uns arcs i amb una petita capella lateral que s'inclou en la part romànica de l'antic edifici. La capçalera és plana i la teulada té dos vessants.

La façana, amb restes d'esgrafiats catalogats com a patrimoni arquitectònic, està coronada per un petit campanar amb tres obertures frontals.

L'estructura de l'edifici, tot i ser del 1782, és d'un marcat estil rococó, i també s'hi poden distingir encara característiques neoclàssiques. Així doncs, no es pot parlar d'un estil arquitectònic predominant, però sí d'una barreja d'estils diversos. De totes maneres, cal tenir en compte la simplicitat d'aquest edifici consagrat a santa Eulàlia, que era coneguda per la seva austeritat.

Projecte de rehabilitació

Per a la realització d'aquest treball era necessària la veu d'un especialista i, per aquest motiu, vam rebre l'assessorament del senyor Francesc Abenza Seguí, arquitecte responsable de la restauració de l'edifici, coneixedor, de ben segur, de tots els racons de l'edifici, que ens explicà el seu punt de vista sobre la construcció primitiva de l'edifici, les diferents etapes de l'obra i el procés previst en la rehabilitació.

El projecte de rehabilitació del santuari de Santa Eulàlia de Vilapicina es basa en la reparació dels elements de l'edifici que es troben esquerdat, disgregats o deteriorats, i inclou la reparació de la teulada i dels elements que la configuren. També se'n milloraran els acabats i les diferents instal·lacions de l'edifici, i es faran tot un seguit de petites reparacions de tipus constructiu pel que fa als paviments, la fusteria, etc. I tot plegat sense abandonar l'objectiu de respectar l'antiguitat i la sobrietat del conjunt arquitectònic.

Conclusió final

Elaborar una conclusió molt sintètica a partir de la quantitat d'informació recopilada no és una tasca fàcil perquè, segons el material aplegat, pot apreciar-se l'enorme impacte que ha provocat i que provoca l'edifici sobre el barri i les persones que formen la seva comunitat. Parlar d'estils arquitectònics resulta força complicat en un edifici l'origen del qual data del segle X, i que ha tingut diferents actuacions en funció de les circumstàncies polítiques i econòmiques d'una societat directament relacionada amb l'església i el poble.

Sorpren a tots els tècnics consultats la relació existent entre l'edifici del santuari de Santa Eulàlia de Vilapicina i la masia que actualment alberga el Centre Cívic de Can Basté i amb la qual es comunica a través un pont. Segons el parer d'algun d'aquests especialistes, aquest pont trenca l'harmonia de formes i l'estil de la construcció del santuari, sense menysprear la importància de l'edifici. Bona prova d'això és el fet que l'edifici estigui catalogat dintre del Pla especial de protecció del patrimoni arquitectònic, del sector d'urbanisme de l'Ajuntament de Barcelona.

Tot i ser un edifici catalogat, no es donen les circumstàncies perquè l'Administració, les institucions i els particulars col·laborin en el manteniment i la salvaguarda d'uns béns que formen part del nostre patrimoni artístic i cultural.